

XVI. Yüzyılda Sapkın Sûhte (Medrese Öğrencileri) İsyancıları

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı imparatorluğunun sınırları genişlemiş, nüfus artışı yaşanmış, medrese sayılarında da artışlar gözlemlenmiştir.

Devlet içeride çok çetin geçen soğuklar, kıtlık, gıda fiyatlarının aşırı artması, enflasyon ve paranın değer kaybetmesi, veba salgını, dışarıda ise uzun süren savaşlarla uğraşmaktaydı.

Bu dönemde medreseler devlet kapısında iş bulma araçlarıydı. Örneğin medreseleri bitirenler yani “icazetliler” (diplomalı) Kadı, Naip, Müderris, imam vb. görevlere atanmakta idiler. Ancak medreselerdeki öğrenci sayıları devletin ihtiyaç duyduğu sayıdan kat be kat fazlaydı.

Peki ne olmuştu da medreselerdeki öğrenci sayısı bu kadar artmıştı?

Öncelikle kırsal bölgelerde yaşayan yoksul köylüler için çocuklarını medreselere göndermek önemliydi. Çünkü hem çocuk kendileri gibi geçim sıkıntısı çekmeyecek hem imarethanelerde (öğrencilerin barınıp yemek yedikleri yer) barınacak, hem de okuyarak “önemli bir mevki ve makam sahibi olacaklardı”

Sıbyan Mekteplerinde (ilkokul) okuyan çocuklar kasaba ve şehirlerdeki medreselere giderek imarethanelere yerleşiyor ve “Sûhte” oluyorlardı. Farsça’da “yanmış, tutuşmuş” anlamına gelen **sûhte** kelimesi, Osmanlı devrinde medrese öğrencileri için onların öğrenme aşkıyla yanmış tutuşmuş olmalarına binaen kullanılmıştır. (Bu terim zamanla softa şeklini almıştır. Softa kelimesi,

Osmanlılarda XVI. yüzyılda kullanılmaya başlanmış olup, Cumhuriyet yönetiminin medreseleri kapattığı 1925 yılına kadar devam etmiştir)

Her yıl müderrislerden icazet alarak mezun olan binlerce sûhte medreselerden mezun oluyor, bunların çok azı iş bulabiliyordu. İstanbul, Bursa ve Edirne’deki daha yüksek medreselere giremeyen bu mezun sûhteler işe yerleşemeyince imarethanelerde yığılıp kalmaktaydı.

16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde “Devlet-î Âliye”nin Doğu’da ve Batı’daki ilerleyişi yavaşlamaya başlamıştı. Denizciliğin gelişmesiyle yeni ticaret yolları bulunmuş, gümrük gelirlerinde düşüş yaşanmıştı. Avusturya ve İran ile uzun süren savaşlar yapıyordu. “Fetih ve savaş ganimetleri” azalmıştı. Gıda maddelerinin fiyatları artıyordu. Bu gelişmeler Osmanlı yönetimine zor anlar yaşatmaya başlamıştı. Örneğin **1564**’de Anadolu’da büyük bir kıtlık çıkmış, **Çeşme**’den saraya gönderilen bir arzda ahalinin ekseriyetinin “**ot otladıkları**” yazılmıştı.

Yüzyılın sonlarında Avusturya ve İran cephele-
rindeki savaşlara gitmek istemeyen ve savaş meydanlarından kaçan “**asker kaçakları**” yakalanıp öldürülme korkusu yüzünden Anadolu içlerindeki dağlık alanlara sığınıp, yöneticilerin deyimiyle “**haramilik**” yapmaya başlamışlardı. Genç sûhtelere bir de köylerini terk eden ve “**Levend**” adı verilen işsizler eklenecekti.

İmarethaneler “**hücre**” adı verilen küçük odacıklara bölünmüştü. Bu odacıkların her birinde 3 veya 5 sûhte kalmaktaydı. Kalın duvarlı ve yeterli ışık almayan bu odalar gençlerin psikolojisini olumsuz etkiliyordu. Cinsel yönden de en “kızgın” dönemlerinde olan gençler farklı arayışlara yöneliyor ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlardı. “**Bu ortamda ‘cinsel sapıklık’ öğrenciler arasında genişledi ve alışkanlık haline geldi.**”

¹ Mustafa Akdağ; Türkiye Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası /Celali İsyancıları. S,147

Arada sırada şehre inen öğrenciler (sûhteler) gençlik ihtiyaçlarını giderecek mekânlar bulamıyorlardı. Bazen “fahişe” bulanlar “şanslı” sayılmaktaydı. Şehirde gruplar halinde dolaşan sûhteler bazen taşkınlık yapıyor, saldırganlaşıyorlardı. Onların bu taşkınlıkları Ases’ler (bekçi), Subaşı’lar ve yasakçılar tarafından şiddetle bastırılmakta, aralarında çatışmaların çıkmasına neden olmaktaydı. Güvenlik kuvvetleriyle çatışan sûhteler artık silah da taşımaya başlamışlardı.

Bursa Şer’iye Sicillerinde yer alan bilgilere göre bazı Bozahaneler birer meyhane gibi kullanılır olmuş, işletmeciler buralara doluşan ergen sûhte müşterileri için “**taze oğlanlar**” bulundurmaktadırlar.

Sûhtelerin toplu halde ve aynı ortamda yaşamaları aralarında bir “dayanışma ruhu” yaratıyordu ki, bu da onların çabucak örgütlenmelerini sağlıyordu.

Bu konuda kapsamlı bir çalışma yapan Mustafa Akdağ şunları yazmaktadır: “*XVI. Yüzyılın ortalarına doğru medrese öğrencilerinin hareketleri de Levendlerinki gibi yavaşlamak şöyle dursun gittikçe genişledi. Öğrenciler artık şehir ve kasabalarda şunun bunun oğluna kızına el uzatmakla kalmayıp, küçük gruplar, hatta bölükler halinde isyan hareketlerine girişiyorlar ve soygun üstüne soygun yapıyorlardı. Aynı zamanda dayanışma ve birbirlerini koruma eylemleri gelişti.*”²

Medreselilerin isyanı, medrese ve imarethanelerin çok ve kalabalık olduğu yörelerde (Bursa, Balıkesir, Afyon, Kastamonu, Çankırı, Bolu, Tokat, Amasya, Çorum, Tarsus, Silifke, Manavgat) yoğunlaşmıştır.

Isparta ve Denizli yörelerindeki sûhtelerin Afyon, Kütahya, Akşehir yöresindeki sûhtelerle ilişki kurabiliyorlardı.

Silahlı ve kalabalık sûhte grupları Ege bölgesindeki pazar yerlerini dolaşarak “**cerr**” (para almak, dilenmek) yoluyla halkın mallarına el koyuyor, zorla oğullarını alıyor, koyunlarını sürüyor, mal sahiplerini öldürüp veya yaralayarak mallarını yağma ediyorlardı.

² Akdağ, Mustafa: Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, s.150

Sûhteler baskın yaptıkları evlerdeki erkek çocukları da yanlarında götürürlerdi. Bunların bir kısmı “**emred**” yani “**genç oğlan**” olarak kullanılırken, bazıları fidye alınarak serbest bırakılıyor, kimisi de sûhtelere katılıyorlardı.

Bu sırada I. Süleyman’ın (Kanuni) oğulları arasındaki taht kavgaları ülkede güvenlik zaafiyeti doğurmuş, asayişsizlik artmıştı. Devlet hem dışarıdaki savaşlar ve hem içerideki taht kavgaları nedeniyle sûhtelere karşı düzenli asker kullanmıyordu. Yakalanan bazı isyancı sûhteler asılarak cezalandırılmaktaydı. Daha çok halka salma salıp akçe ve “taze oğullarını” alanlara ve cana kıyanlara asılma cezası uygulanıyordu. İsyancılara uygulanacak bir cezayı da yetkili biri şekilde özetliyordu: “**İsyancıları akraba ve taallukatları ile birlikte Cezayir’e sürmek, ol canib ile alakalarını külliye kesmek ya da cümlesini katletmek**”

Gümlüce’de açıktan açığa “**oğlan çekip**”, adam öldürüp, evlere girip çalgılı eğlencelerle şarap içip, fesat ve ahlaksızlık yaptıkları mahkeme defterlerine kaydedilmişti.

Sinop Kadısı’nın yazdığına göre “150’den fazla sûhte evler basıp, Müslümanların oğlancıklarını ve kızlarını ve avretlerini çeküp, nezir (adak) ve kurbanımız vardır diye altun akça ve sair alup Müslümanları cebren elinden ve ayağından asıp, bir köyün evlerini yakmışlardır”

Gerede ve İzmit civarındaki vakalar kayıtlara şöyle yansdı: “**Oğlan çeküp nice fesat eylediler. Levendlerle birleşip fisk eyleyip**” (...) **Kimi levend ve sûhte grupları sokaklarda ve hamam yollarında tambur ve kopuz çalıp, Müslümanların ehlü iyallerine sataşp**” (...) “**Sûhteler sokakları tuttular, camilere giden imamlara saldırıp hayli kişiyi yaraladılar. Bu durumda kimse dışarı çıkamadığından yatsı namazı kılınmadı. İki saderü (yakışıklı, güzel oğlan) oğlan çekip götürdüler.**”

“Sûhteler, okuma yazma öğrenecek yerde silahlı olarak dolaşp, **fisk ü fücür** (ahlaksızlık) ediyorlar.”

Samsun yöresinde bir nice sûhteler Tokat’a bir ‘**Sâderû**’ oğlan getirip, halk öğrencilerle çatışa-

rak oğlanı kurtarmışlar, sözü geçen oğlan yasakçı yeniçerilere verildiyse de otuz sûhte, bu kez geceleyin yeniçerilerin evlerini basarak, içlerinden birini öldürüp, birçoklarının da burun ve kulaklarını kestikten sonra oğlanı da alarak kaybolmuşlardır.”

Sinop ve Kastamonu dolaylarındaki öğrenci hareketlerine müderrislerin de destek verildiği görüldü. 20’şer kişilik öğrenci bölükleri köylere çıkıp zekât diye para toplamakta, salmalar salmakta, misafir oldukları evlerde kimi zaman ırza geçmekte, karşı koyanların evlerini yakmaktalar”

Sivrihisar’da olduğu gibi bazen de müderrislerin öğrencilere önderlik ettikleri ama yakalandıklarında bunların “ulema” dan sayılmaları yüzünden idam edilemedikleri görülmüştür.

Mudurnu’da sûhte bölükleri “zekat” toplama bahanesiyle bir araya gelmişler ve zengin kişileri soymuşlardır.

Bursa Şeriye Sicil defterinde yer alan bir kayda göre; “Ayşe ve Emine adlı iki kadın hamamdan dönerken Hüsreviye medresesinde oturan üç sûhte tarafından bıçak zoruyla kaçırılıp medresede tecavüze uğramış, sabaha doğru medreseden kaçarak mahalle halkına sığınmışlardır. Mahalle sakinleri topluca mahkemeye gelmiş ve şunları söylemişlerdir: “Bu medresede daima bu tür ahlaksızlıklar olmaktadır. Medreseden gelen feryatlar yüzünden evlerimizde oturamaz hale geldik.”

Sûhtelere şehir içinde bazı kişiler de destek vermektedir. Onlara silah tedarik etmekte, içkili ziyafetler vermektedirler. Bu yolla rakiplerini ezmek için öğrencileri kullanmaktalar.

Yakın bölgelerdeki sûhte bölüklerinin Alaiye (Alanya) ve Manavgat’ ta olduğu gibi bir birleriyle savaştıkları da görülmüştür.

Kadılar, müderrisler, imamlar, hatipler ve ahali-den pek çok kimse, mallarının ve canlarının korkusuyla artık sûhtelerle uyuşmayı, onlara yardım etmeyi çıkar yol olarak görmekteydiler.

Hükümet kuvvetleri asi öğrencileri sıkıştırınca pek çok kaçak dağlık bölgelere sığınmış, bu birikmiş sûhteler Celali isyancılarına katılmışlardır.

Devlet bazen de sûhtelerin affına yönelik kararlar yayınlamış, onları affetmiştir. Ancak bu girişimler sûhtelere cesaret, gurur ve güven kazandırmıştır. Devlet, ayaklanmacıların rençberliğe geri dönmelerini istiyordu. Akdağ’a göre ; ”uzun yıllar medreselerde tahsil görerek, ilmiye mesleğinde çalışmak üzere yetişen ve kol gücünü kaybetmiş olan insanların ‘rençberliğe’ dönmelerini tavsiye etmek” boşunaydı.

Sûhte isyanları o kadar yaygın ve genel bir karaktere bürünmüştü ki, *reyadan (köylülerden) bazıları sûhte kılığına girip eşkıyalığa başlamıştı.*

Devletin isyancılara karşı tavrı serttir. Yakalananların “hakkından geldiği” yani asıldıkları da kayıtlarda yer almaktadır. Ele geçirilenler ipe çekilmesi sûhteleri korkutmadığı gibi aralarında ki güç birliğini daha da artırmıştır.

1600’lü yıllara gelindiğinde sûhte isyanları hızını kesecek ve isyan mıntikasını Celali’ler dolduracaktır.

Akdağ’a göre; “Sûhtelerin işsizlik, geçim zorluğu, ahlak bozukluğu gibi sebeplerle giriştikleri ayaklanma hareketi, başlangıçta hiç de önemli bir iç kavga görünümünde değildi. İlk medreseli gezginci grupların maksatları belki köylere çıkarak biraz erzak toplamak ve para dilenmekten ibaretti. Fakat şehirlerde güvenlik kuvvetleri ve kadırlarla çatışmaların yaşanması, düşük ahlaklı medreselilerin şurda burda uygunsuzluklar yapması işi büyütürken sonunda Anadolu’nun büyük bir kısmını içine alan bir iç düzensizlik meydana getirdi.”³

Sûhte İsyancıları 1587’den itibaren hızını kaybetmeye başladı. 1597’den itibaren anılmaz oldu. **Karayazıcıoğlu**’nun isyanı ile başlayan büyük **Celali İsyancıları sırasında sûhteler devletten yana tavır aldılar.** Devlet bunları silahlandırarak Celalilere karşı şehirlerin savunulmasında kullandı.

3 Akdağ; age s.253

Gençliğin Sesine Kulak Verilmeli

Ali Arayıcı¹

Gençlik, bir toplumsal yapının geleceğini oluşturan en dinamik, üretken, aktif, özverili, çalışkan ve hareketli unsurdur. Kast edilen 15-25 yaşlarında bulunan, eğitim çağındaki gençliktir. UNESCO, yükseköğrenim gençliğinin tanımını şöyle yapmaktadır: “Gençlik, yaşamını kazanmak için çalışmayan, kendine ait özel evi ve işyeri bulunmayan ve sadece öğrenim gören kişidir”.

Bugün, Boğaziçi Üniversitesi’nde yaşanan olaylar, sadece bir rektör atanmasıyla ilgili değildir. Siyasi iktidarın yıllardır gençlik üzerinde uyguladığı gerici, ayrıştırıcı, dışlayıcı, ırkçı, baskıcı, “ötekileştirici” ve faşizan baskı politikalarının bir dışa vurması olarak değerlendirilmelidir.

Laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu söyleyen Türkiye; gençliğini dışlamamalı ve onlara sahip çıkmalıdır. Onların yükseköğretim kurumlarında karşılaştıkları genel sorunlarının temelden çözümüne yönelik olarak doğru-dürüst bir gençlik politikası üretmesi gerekir.

Gençlik Özgür Olmalı

Cumhuriyet Türkiye’sinin kurucusu **Mustafa Kemal**’in, gençliğe, genç ve gelecek kuşaklara verdiği önemi ve değeri, burada anımsatmakta yarar vardır. Bir konuşmasında “bütün ümidim gençliktedir” dedikten sonra “genç fikirli demek, doğruyu gören ve anlayan gerçek fikirli

demektir” diyerek toplumsal yapıda gençliğin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. **M. Kemal**, öğretmenlere ise şu şekilde seslenmektedir: “Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve irfanın müspet fikirlerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız”.**

Eski SSCB’nin kurucusu **Vladimir İliç Lenin**, Çarlık Rusyası’nda, 1900-1901 yıllarında başlayan öğrenci gösterileri esnasında “öğrenci gençliğe politik özgürlüğü ele geçirmeden akademik özgürlüğe kavuşamayacaklarını” söylemişti.

Özellikle de işçileri ve halkı öğrenci mitinglerini desteklemeye çağıran **V.-İ. Lenin**, “bu desteği alabilmek için” öğrencilerin “yalnız akademik özgürlük için değil, aynı zamanda tüm halkın özgürlüğü, siyasi özgürlük için, mücadele etmeleri” gerektiğini vurgulamıştı.

İngiliz filozof ve siyasetçi **William Godwin**,

ulusal eğitimdeki katı kurallara karşı çıkarak, adil ve eşitlikçi bir toplumsal yapının; ancak insanların akıllarını özgürce kullandıkları zaman ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Anayasadaki değişiklikler, yasalarda sürekli kısıtlayıcı önlemler, siyasi baskı ve kuramlar; insanların yaşamını nasıl düzenlenmesi gerektiği konusundaki anlayışlarının gelişmesine yarar sağlamadığını ve tam tersine engellemekte olduğu gerçeğini savunarak, bu konuda şu görüşleri ileri sürmektedir:

“Gençliğimizin, ne kadar mükemmel olursa olsun anayasaya saygılı olmak üzere eğitilmesi doğru değildir. Hakikate ve ancak etki altına alınmamış hakikat anlayışlarına uygun düştüğü takdirde anayasaya saygı duymak üzere yönlendirilmeliler”.

Söz ve Karar Sahibi

Fransa’nın eski başbakanlarından **Pierre Mendes-France**; 1954 yılındaki bir söyleyişinde gençliğe söz hakkı tanınması ve onların eğilimle-

Fransa’nın eski başbakanlarından Pierre Mendes-France; 1954 yılındaki bir söyleyişinde gençliğe söz hakkı tanınması ve onların eğilimlerinin dikkate alınması konusunda şöyle diyordu: “Rejimin yönü ile gençliğin eğilimleri arasında bir ayrılma olduğu andan itibaren, felaket yakın demektir.

¹ Prof. Dr./Paris

rinin dikkate alınması konusunda şöyle diyordu: **“Rejimin yönü ile gençliğin eğilimleri arasında bir ayrılma olduğu andan itibaren, felaket yakın demektir.** Totalitarizm, az ya da çok uzun sürede tehlike oluşturmaya başlar. Eğer, cumhuriyet gençliğin umut ve tutkularını toplayıp yön veremezse, onlara katkıda bulunamazsa, önüne geçilmez bir baskı altında hızla yıkılacaktır”.

Fransa ve Almanya başta olmak üzere, bazı Avrupa ülkeleri; gençliğin yönelim ve eğilimlerini dikkate almadıklarından dolayı, 60’lı yılların sonuna doğru gençlik olaylarıyla baş başa kalmışlardır. 1968’den sonra, bu sorunla başa çıkmakta zorlanan bu ülkeler, gençliği ve genç kuşakları siyasi sisteme katmak, onların görüş ve önerilerinden yararlanmak, onlara siyasi sistemde kısmen de olsa “söz ve karar sahibi” olma haklarını vermek zorunda kalmışlardır.

Bu gençlik olaylarının etkisi, Türkiye’de de hissedilmeye başlamıştır. Ancak, Türkiye’deki egemen sınıflar, gençliğin eğilimlerini ve yönetimde “söz ve karar sahibi” olma hakkı tanıma gibi isteklerine; insanlık dışı baskılarla, işkencelerle, ölümle ve idamla karşılık verdi. Her türlü çağdışı yöntemlerle ilerici, devrimci ve sosyalist gençlik yok edilerek sindirilmeye çalışıldı.

Amaçları sadece özgürlük istemekten, Türkiye’nin laik, demokratik ve tam bağımsızlığını savunmaktan başka bir şey olmayan; Denizler, Mahirler başta olmak üzere, onlarca yurtsever, devrimci ve sosyalist bunun sonucunda idam edildi ve öldürüldü. Üstelik, 12 Eylül 1980 faşizmi de en büyük darbeyi aydınlara, devrimcilere, sosyalistlere ve yükseköğretim gençliğine vurmuştur.

Polisiye Önlemler

Son yıllarda, gençleri yakından ilgilendiren sosyo-ekonomik, eğitsel-kültürel, akademik, demokratik ve siyasal politikaların gündeme getirilmemesi; onların toplumsal yapıdan dışlanmalarını, ayrımcılığa tabi tutulmalarını ve “ötekileştirme”lerini beraberinde getirmiştir.

Bugün, yükseköğretim gençliğinin siyasi hakları, akademik özgürlükleri, toplanma, yürüyüş ve akademik sorunlarını tartışma gibi en temel hak-

ları elinden alınmıştır, Kendi sorunlarını özgürce ve bağımsızca tartışmak ve temelden çözüm istiyorlar. Ancak, devletin polisi buna engel oluyor.

Siyasi iktidar, gençliğin akademik, demokratik, ekonomik, siyasi ve her türden taleplerini dile getirmesini; polisiye önlemlerle engelliyor ve polis şiddeti uyguluyor. Eğer, gençliğin eğilim ve yönelimleri dikkate alınmazsa, ileride çeşitli gençlik olaylarıyla karşı karşıya kalınması kaçınılmazdır. Geçmiş yıllarda, bunun örnekleri dünyanın bazı ülkelerinde ve Türkiye’de görülmüştür.

Toplumun geleceğini oluşturan genç kuşakların, eğitim, kültür, iş bulma, meslek edinme, sağlık sorunlarını çözmek ve insanca yaşama hakkı sunmak; laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devletin en önemli görevleri arasındadır. Toplumsal yapının geleceğini oluşturan gençliğini dışlayan, horlayan, ayırıştırıcı ve sorunlarına çözüm yolu bulamayan bir devlet demokratik olamaz.